

УДК 94 (477.46) «1917/1921» (075.8)

В. М. Мельниченко**ГАЗЕТА «ВІЛЬНА УКРАЇНА»
ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.
ТА ЇЇ ТЕМАТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ**

У статті розглянуто історію створення української газети «Вільна Україна», яка виходила на Черкащині в 1917 р. Комплексно проаналізовано тематично-жанрове наповнення часопису у контексті суспільно-політичної ситуації того часу. З'ясовано загальні тенденції її формування і функціонування. Акцентовано увагу на широкому спектрі проблем, що висвітлювалися на шпальтах газети, і показано її роль у просвітницькій роботі і формуванні національної свідомості громадян.

Ключові слова: періодична преса, революція, газети, органи друку, тематика, рубрика, Уманщина.

Постановка проблеми. Від початку свого виникнення преса була важливим чинником суспільного життя, одним із найбільш дієвих каналів поширення інформації, засобом впливу на формування громадської думки. Саме тому газетна періодика як багатогранне і багатоаспектне явище потребує всебічного вивчення, передусім її ролі в переломні періоди історії і, зокрема, доби Української революції 1917–1921 рр. Попри тривалий час вивчення і осмислення цієї теми, багато її аспектів залишаються недостатньо дослідженими, передусім на регіональному рівні. Сповна це стосується і окремих газет того часу. Звернення до теми функціонування та змісту однієї з перших українських газет доби революції набуває особливої актуальності, оскільки газетна періодика є потужним джерелом інформації з історії Української революції 1917–1921 рр. Адже ідеологічна заангажованість і вибірковість радянського періоду призвели до значного перекосу в джерелознавчому, історіографічному і бібліографічному опрацюванні цього важливого виду джерел – вивчалася лише компартійно-радянська періодика.

Тому розгляд цієї проблеми крізь призму регіонального часопису на прикладі уманської газети «Вільна Україна» вбачається актуальним.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Аналіз свідчить, що регіональній газетній періодиці періоду Української революції 1917–1921 рр. увага почала приділятися лише останнім часом. Дотично теми газет, що виходили на Черкащині в добу Української революції 1917–1921 рр., у своїх публікаціях торкалися Р. Я. Пиріг [1, с. 132–145], В. Купрійчук [2, с. 258–265], Т. Гринівський [3], О. Дудник [4], В. Козоріз [5, с. 172–179], В. Хоменко [6].

Однак газета «Вільна Україна» (Умань) предметом окремого дослідження не була зовсім.

У зв'язку з цим **мета** полягає в тому, щоб на основі опрацювання наявних номерів газети «Вільна Україна» з'ясувати її інформативні можливості, тематичну і жанрову спрямованість, засновників та умови функціонування.

Виклад основного матеріалу. Газети на Черкащині (яку ми окреслюємо адміністративно-територіальними межами сучасної Черкаської області) почали виходити на початку ХХ ст. До 1917 року практично усі вони були російськомовними.

Якісно новий період розвитку преси на Черкащині розпочався в період Української революції 1917–1921 рр. та відновлення української державності. Лютнева революція 1917 року в Росії спричинила корінні політичні зміни в Україні. На заклик Української Центральної Ради почали реорганізовуватися і активно діяти осередки українських партій. З розгортанням революційних подій на території краю відбувається становлення української преси, засновуються нові українські видання, відкриваються можливості для їх вільного розвитку.

У повітових містах краю почали виходити різноманітні як за змістом, так і за напрямками газети і журнали – державні, партійні, військові, профспілкові, кооперативні, просвітницькі та іншого спрямування. Переважали видання партійно-політичного спрямування, оскільки на революційній хвилі організувались або відновили своє існування осередки політичних партій.

Одним із перших таких видань був тижневик «**Вільна Україна**» (Умань), видавцем якого було товариство українських поступовців, а з травня 1917 року – українські автономісти-федералісти (Українська партія соціалістів-федералістів, лідер С. Єфремов). Редагував уманську газету В. Камінський, а окремі номери – І. Крижановський, Ф. Ловецький [7, с. 42]. На першій сторінці газети під заголовком в перших номерах 1917 року (збереглися, починаючи з № 2 від 6 квітня 1917 року) з'явилося актуальне на той час гасло, під яким вона видавалася: «Домагаймося демократичної федеративної республіки для Росії та автономії для України».

Газета від самого початку позиціонувала себе активним поборником відродження української державності і культури. Уже в другому номері газети від 6 квітня 1917 року на першій сторінці було надруковано український народний гімн, в якому були такі слова: «Душу, тіло ми положим за свою свободу. І покажем, що ми, браття, козацького роду. Гей, Гей! браття милі, нумо братися за діло. Гей, Гей! пора встати, пора волю здобувати!». Тут же у редакційній статті зазначалося, що «випускаємо нашу вільну газету нашою українською мовою. Робимо це на те, щоб все, що на ній пишеться, міг зрозуміти у нас, на Україні, всякий письменний і неписьменний» [8].

Значну увагу часопис приділяв інформуванню читачів про перебіг політичних подій, передусім про діяльність Центральної Ради. У № 3 від 13 квітня 1917 року газета публікує повідомлення про український національний з'їзд, скликаний у Києві Центральною Радою 6–8 квітня

1917 року. Подається короткий зміст промов Михайла Грушевського, Миколи Міхновського про організацію українського війська, виступи інших історичних осіб. Також згадується про вибори на цьому зібранні складу Центральної Ради [9, с. 2]. В наступному номері від 20 квітня газета пише про вибори виконавчого комітету Центральної Ради, публікуючи його повний поіменний список [10].

У статті редактора Ф. Ловецького (№ 7, 11 травня) розглядається питання про основи діяльності та програмні цілі Центральної Ради. Автор зазначає, що слід її підтримувати, бо вона «дбає про щастя українського народу і веде до кращого життя. Деякі селяни це вже давно зрозуміли й навіть складають і надсилають до Ради свої приговори, в яких зазначають, що вони визнають Центральну Раду єдиним представником Українського народу й виразником його волі й що будуть усіма силами підтримувати її». Цікаво, що у статті згадується, ніби ще в кінці XIX століття у Києві було скликано з'їзд, який утворив з українських організацій Центральну Раду. До її складу увійшли «представники од всіх українських громад та партій» [11].

В полі зору газети перебували й інші політичні події, які відбивали стрімку політизацію тогочасного суспільного життя та участь у ньому різних верств українського громадянства.

Газета повідомляла, що 5 квітня 1917 року у Києві відбувся з'їзд українських учителів, який «вітали представники «Просвіт» учителів, духовенства, кооперативів і всяких товариств». З'їзд постановив, щоб «скрізь на Україні були засновані українські бібліотеки для учителів, шкіл і народа... українізувати з осені цього року учительські семінарії та інститути». В наступній інформації йшлося про те, що 6–7 квітня 1917 року у Києві відбувся український селянський з'їзд, на якому було засновано Українську селянську спілку та обрано її комітет. Обговоривши питання про землю, з'їзд постановив, що воно «повинно бути вирішено українським сеймом, після того як Україна буде мати автономію» [9, с. 6–7].

Цікавим видається інформація «Вільної України» від 25 травня 1917 року про те, що у ставці Брусилова відбулася нарада за участю міністра Тимчасового уряду Керенського, на якій обговорювалося питання про створення українських полків. Як зазначає газета, «нарада визнала можливим з військ південно-західного фронту намітити три корпуси, які будуть складатися виключно з солдатів і офіцерів-українців» [12, с. 3]. Повідомлялося також, що Український військовий генеральний комітет буде видавати «Вісник Українського Військового Генерального Комітету» [13, с. 6].

У № 12 від 22 червня 1917 року газета надрукувала звернення Тимчасового уряду до українського народу, де той закликає почекати до Установчих зборів та «не розколювати війська». У цьому ж номері привертає увагу оголошення про роботу курсів українознавства для вчителів усіх народних шкіл Уманського повіту (земських, міністерських, міських і церковно-парафіяльних). Курси мали тривати 25 днів на базі школи садівництва із безкоштовним забезпеченням проживання і отриманням 40 крб. [14].

На шпальтах газети широко висвітлювалася селянська тематика Уманщини. Судячи з повідомлень газети, з кінця літа в селах повіту повсюдно створювалися селянські спілки. Газета писала, що у вересні селянські спілки та просвіти засновано в селах Юрполі, Папуженцях, Беринці, Лащевій, Каменці [15, с. 9]. А у жовтні 1917 року газета надрукувала програму Уманської селянської спілки, в якій висувалася вимога, щоб усі землі належали народові і кожному, хто має право на земельний наділ. В цьому ж місяці відбулися збори Косенівської селянської спілки, на які прибуло понад 300 селян. Учасники зборів висловилися за ліквідацію власності на землю, а землю селянам мали наділити земельні комітети [16].

Досить широкою була культурно-просвітницька палітра газетних матеріалів, у яких вміщувалася інформація про освітні справи, утворення гуртків товариства «Просвіта», мистецькі заходи. Так, у квітневому номері газети у великій статті «Як заснувати «Просвіту» редактор газети Ф. Ловецький інформував читачів про завдання товариства «Просвіта» та його статутні положення. Автор акцентував увагу на необхідності створювати на Уманщині просвітянські осередки, які б поширювали народні традиції, організовували книгозбірні української літератури, створювали музично-співочі, драматичні гуртки. І в цьому ж номері газета інформувала, що український гурток засновано у Паланці, а в Гродзево «заснувалося аж три просвітні українські гуртки. До гуртків пристало багато селян та селянок» [17, с. 4–5]. З газети читачі дізналися, що «з Великодня в міському театрі почала грати трупа П. В. Прохоровича. На спектаклях за перші дні перебувало дуже багато народу» [18, с. 3]. На шпальтах газети періодично повідомлялося про збір коштів на українську гімназію, яка мала відкритися в Умані.

Значне місце на шпальтах газети відводилося хроніці подій в Україні, Росії та за кордоном. Окремими підбірками подавалася інформація про становище на фронтах.

Щодо рекламних матеріалів, то газета «Вільна Україна» розміщувала їх досить обмежено і переважно господарсько-торговельного характеру. Уже в перших та наступних номерах розміщено рекламний матеріал, в якому уманський відділ акціонерного товариства «Фільверт і Дедіна» пропонував сівалки, а склад хліборобських машин «Фішман і Брон» пропонував запасні частини до культиваторів, плугів та січкарень. Уманський машинобудівний завод «Труд» оголошував прийом замовлень на запасні частини до сільськогосподарської техніки [10, с. 8].

Ще рекламувалися українські газети, що виходили в різних містах України – Катеринославі, Харкові, Ромнах, Звенигородці, Ольгополі. Так, у номері за 22 червня 1917 року повідомлялося, що у Катеринославі «почне виходити з печаті простим понятим для всіх грамотних крестян, салдат і робочих язиком щонедільна дешева газета «Народне слово» [19, с. 12].

Варто зазначити, що газета «Вільна Україна», виходячи обсягом до 12 сторінок, мала досить продуману рубрикацію матеріалів, що не лише систематизувало її наповнення, а й відображало інформаційні потреби

читацької аудиторії. За нашими підрахунками, приблизно 2/3 випусків газети займали постійні рубрики, які мали сталу назву і постійне місце розміщення у газетній верстці.

Випуски газети, як правило, починалися анонсами або важливою політичною інформацією: «Громадяне! 17 вересня – вибори до волосних народніх рад. Ідіть усі до виборчих участків і кладіть до скриньки свої виборчі картки, написавши на них чітко і ясно № списку, за котрий подаєте голос» [20, с. 1], «Від Української Центральної Ради».

Серед постійних і найбільш інформативних рубрик – «З українського життя» (пізніше – «З життя України»), «Від Генерального Секретаріату», «Українські з'їзди в Києві», «По повіті», «З місцевого життя», «За кордоном», «Війна», «Земельна справа», «З російського життя», «Перед виборами в Установчі збори».

Таким чином, газета «Вільна Україна», яка почала виходити в Умані невдовзі після створення Української Центральної Ради, стала одним із перших на регіональному рівні українських часописів, що послідовно виступали за українську державність і відродження національної культури. Впродовж тривалого часу газета мала значний обсяг і стабільну періодичність. На шпальтах «Вільної України» висвітлювався широкий спектр українського життя революційної доби, велась активна просвітницька робота, спрямована на формування національної свідомості громадян. Маючи широку тематичну палітру і публікуючи інформацію з різних регіонів України, газета набула загальноукраїнського значення.

Список використаних джерел

1. Пиріг Р. Я. Джерела з історії Української революції 1917–1921 років : періодична преса / Р. Я. Пиріг // Архіви України. – 2011. – № 4 (274). – С. 132–145.
2. Купрійчук В. Українська преса 1917–1920 років як джерело вивчення державотворчих процесів гуманітарного розвитку в добу національної революції / В. Купрійчук // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2012. – Вип. 1. – С. 258–265.
3. Гринівський Т. С. Українська преса періоду революції 1917–1920 років. (на матеріалі часопису «Книгарь») [Електронний ресурс] / Т. С. Гринівський. – Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1526>. – Назва з екрана.
4. Дудник О. В. Національно-демократичні перетворення на півдні Київщини в революційну добу (березень 1918–1920 рр.) / О. В. Дудник. – Умань : СПД Сочінський, 2008. – 248 с.
5. Козоріз В. П. Земський гласний Михайло Злобинців та його діяльність на Золотоніщині під час революційних подій 1917–1921 рр. / В. П. Козоріз // Краєзнавство Черкащини. – 2017. – № 11. – С. 172–179.
6. Хоменко В. Час – газетним рядком / В. Хоменко. – К. : Арт Економі, 2013. – 64 с.

7. Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог. – К. : НБУВ, 2014. – 436 с.
8. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 2.
9. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 3.
10. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 4.
11. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 7.
12. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 9.
13. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 11.
14. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 13.
15. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 19.
16. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – 1 жовтня.
17. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 5.
18. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 8.
19. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 12.
20. Вільна Україна. – Умань. – 1917. – № 20.

References

1. Pyrih R. Ya. Sources from the history of the Ukrainian Revolution in 1917–1921: periodical press / R. Pyrih // *Arkhivy Ukrainy*. – 2011. – No. 4 (274). – P. 132–145.
2. Kupriyuchuk V. Ukrainian Press in 1917–1920 as a source of study of power-building processes of humanitarian development in the era of national revolution / V. Kupriyuchuk // *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*. – 2012. – Iss. 1. – P. 258–265.
3. Hrynivskiyi T. S. The Ukrainian press of the Revolution period of 1917–1920 (on the material of the «Knyhar» chronicle) [Electronic resource]. Access mode: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1526>
4. Dudnik O. V. National-democratic transformations in the south of Kyiv region in a revolutionary era (March 1918–1920) / O. V. Dudnik. – Uman : SPD Sochinsky, 2008. – 248 p.
5. Kozoriz V. P. Zemsky voter Mikhail Zlobintsev and his activities in the Zolotonyshchina during the revolutionary events of 1917–1921 / V. P. Kozoriz // *Kraieznavstvo Cherkashchyny*. – 2017. – No. 11. – P. 172–179.
6. Khomenko V. Hour – by newspaper line / V. Khomenko. – K. : Art Ekonomi, 2013. – 64 p.
7. Newspapers of Ukraine in 1917–1920 in the funds of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine : catalog. – K. : NBUV, 2014. – 436 p.
8. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 2.
9. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 3.
10. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 4.
11. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 7.
12. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 9.
13. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 11.
14. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 13.
15. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 19.
16. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – 1 life.
17. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 5.

18. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 8.
19. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 12.
20. Vilna Ukraina. – Uman. – 1917. – No. 20.

V. M. Melnichenko

The newspaper "Vilna Ukraina" during the Ukrainian Revolution of 1917-1921 and its thematic trend

Since its appearing, the press has been an important factor in public life, one of the most effective channels of information dissemination, a means of influencing public opinion.

An appeal to the topic of the functioning and content of one of the first Ukrainian newspapers during the Revolution is of particular relevance, since newspaper periodicals are a powerful source of information on the history of the Ukrainian Revolution of 1917–1921. After all, ideological commitment and selectivity of the Soviet period led to a significant distortion in the source, historiographic and bibliographic study of this important kind of sources - only the Communist-Soviet periodicals were studied.

Therefore, the consideration of this problem in the light of a regional magazine on the example of Uman newspaper "Vilna Ukraina" seems relevant.

The article discusses the history of the creation of Ukrainian newspaper «Vilna Ukraina», which appeared in Cherkasy region in 1917. Based on the analysis of the newspaper's materials, the thematic content of the publication is comprehensively analyzed in the context of socio-political situation of that time.

It is concluded that the newspaper was one of the first Ukrainian publications at regional level, which consistently advocated Ukrainian statehood and the revival of national culture. For a long time, the newspaper had a significant volume and stable frequency.

The pages of the newspaper covered a wide range of Ukrainian life of the revolutionary time, conducted active educational work aimed at the formation of the national consciousness of citizens. Particular attention was paid to the spread of Ukrainian language, coverage of the activities of Ukrainian Central Rada and public organizations. The information about events in Ukraine and abroad, reports from the fronts, chronicles of local life were constantly published. Having a wide thematic palette and printing materials from different regions of Ukraine, the newspaper has acquired all-Ukrainian significance.

Keywords: periodical, revolution, newspapers, press, subject, heading, Uman region.